

El periodista gironellenc Ramon Pei¹ Desclau (1907-1937)

Rosa Serra Rotés

L'Alt Llobregat el febrer de 1936

ALT LLOBREGAT. On la fàbrica, la mina i el camp es barregen²

Hom diu que l'índex cefàlic dels catalans, 78, és mesaticèfal, d'una manera predominant, amb agrupaments braquicèfals cap al Nord i una mica dollicocèfals cap al Sud. La regió de l'Alt Llobregat conté, certament, una població braquicèfala. L'excel·lentíssim senyor Pere Comes³, magistrat del Tribunal de Cassació, que ha estat diputat pel Bergadà, distingia amb el «nom de pells roges» els habitants d'aquest indret, de Manresa al Clot del Moro!. Evidentment, és més fàcil d'entendre'ns amb aquest llenguatge; però és perillós, perquè si associem pells rages amb braquicèfals, quina denominació popular trobarem per als habitants una mica dollicocèfals de Tortosa, que no els pugui molestar?.

Aquestes petites divagacions, si bé no anirien malament per caracteritzar ètnicament una comarca, ens podrien menar pel camí perillós d'establir categories, comparacions, i, en últim terme, al tema que no vull tocar –Déu me'n guard– de si els braquicèfals són superiors als dollicocèfals. Deixem-ho per als alemanys, aris i dollicocèfals. D'altra banda, a l'Alt Llobregat on es barregen la fàbrica, la mina i el camp, es barregen també els grups més o menys diferenciats ètnicament.

A Berga hi ha un negre cirabotes⁴; a Rasos de Peguera, un professor d'esquí austríac⁵; a la central tèrmica de Fígols, pertanyent a Riegos y Fuerzas del Ebro,

una dotzena de tècnics anglesos⁶; la direcció de les mines de carbó de Fígols correspon a un magnífic braquicèfal basc⁷; les mines de potassa de Balsareny són dirigides per alemanys⁸, definitivament dollicocèfals, i les de Sallent⁹ i Súrria¹⁰ per francesos i belgues. La companyia dels Ferrocarrils Catalans, de via estreta, que durant tants anys ha servit el tros de Manresa a Berga, trenta quilòmetres en quatre hores i amb delicades capsas de llumins, és belga¹¹. Sovint actua, en aquesta comarca, una companyia sino-americana, amb èxits extraordinaris de públic –l'espectacle xinès-america que els barcelonins ja coneixen, del teatre Olympia¹²–. Ha estat vist algun agent comercial japonès. I al fons de les mines de Sallent, Balsareny, Súrria i Fígols, treballen centenars d'homes de parla castellana.

Davant l'entrada de les mines de potassa de Balsareny hi ha una caseta per l'estil de les construccions del Sarre, amb un rètol provisional –cal esperar que ho serà molts anys– que diu: Splendit Bar. S'han acabat els temps del Galtanegra i de l'Hostal de l'Arençada!. L'orquestra La Principal de Sallent avui es diu The King Boys. No és difícil de trobar, pels carrers de Balsareny, noies que responen pel nom de Leni, a Sallent pel de Lilly i a Fígols pel d'Urraca. Als naturals els fan molta gràcia aquests noms i no manquen noies forasteres que porten un sobrenom, aplicat per les amigues catalanes, com «La

Fijate», originat en l'ús repetit d'aquesta paraula per la noia castellana a la fàbrica de teixits de Cabrianes.

El 95 per cent de treballadors de les mines són murcians, cartagenesos, alguns alacantins i castellans. Els encarregats diuen que quan els catalans han arribat a extreure una palada de mineral, els altres ja n'han omplert una vagoneta. Sembla que el català, que pot ésser un bon teixidor, filador o nuador, un excel·lent contra-mestre o majordom, no serà mai un bon minaire. Al fons de la mina s'hi mor... No arribarem a dir que, pel contrari, el foraster s'hi trobi com el peix a l'aigua, però sí que s'hi mou molt més a pler que el català. Ha vingut de terres pobríssimes, avesat a jornals miserables, d'un nivell de vida sensiblement inferior al

de l'obrer català. Per ell, una hora d'estada al Splendit Bar, després del treball al fons de la mina, és com un tros de cel. Després, quan arribi la setmana de vacances, anirà a la seva terra i es deixarà admirar pels seus vells camarades canviant un bitllet de cent pessetes. Els parlarà de la diferència que hi ha entre el comunisme llibertari i l'altre, entre l'anarco-sindicalisme i el socialisme, i tothom acordarà que Catalunya és la terra de promissió.

El pagès d'aquesta comarca és fort, valent, té bona complexió. Si, en general, el pagès de Catalunya treu pa de les roques, el d'aquesta comarca és capaç de fer això i treure, demés, dues fulles a la planta que solament en té una. La comarca és muntanyosa i seca. Pins alts, torts, de branques petites, alzines i roures, s'aixequen en els vessants del riu. Els marges de fenàs alternen amb els marges fets de pedres per aguantar els bancals, cada dia més reduïts, esglaonats en el vessant. Blat, patates, blat de moro, ceps, cols, bledes, olivers; pocs, molt pocs arbres fruiters. Poc terreny de cultiu per sostenir una població tan densa, creixent.

Ací i allà; pels plans, camps de terra bona... Tot això al costat de la fàbrica de tres pisos, bastida vora el riu, entre el camp i el riu. Massa a prop del camp per no absorbir el camperol. Els fusos de les contínues giren, les llançadores brunzen d'un costat a l'altre, els ferros dels telers piquen, les voliiaines de cotó emboiren finament les grans sales gens ventilades; el vapor, la calor humida, el rellent de la suor... A l'altra banda del riu, la terra dels bancals s'esllavissa perquè els marges de pedra que havien construït els besavis han estat abandonats. La mateixa mà que podava els ceps ara s'aplica a nuar ràpidament el fil trencat, els mateixos llavis que premien el gira de raïm ara xuclen el fil de la llançadora.

El contrast és viu, d'atracció forta. Compareu el treball del camp a la intemperie, de sol a sol, extenuant i poc remunerador, amb el de la fàbrica, vuit hores, a cobert... i vuit pessetes diàries, tant si plou com si neva... No hi fa res que les galtes

de les noies perdin el color; hi ha cremes que el substitueixen amb vermells més vius. La fàbrica de teixits de cotó ha arribat fins al cor de la muntanya, ha envaït els indrets on el paisatge era més suau, tou d'herba, ratllat pels àlbers altíssims que estiren les branques cap al cel en un moviment decidit a la recerca de la carícia del sol –com el pla de Santa Maria de Marlès, al bell mig del qual el marquès del Valle de Marlés¹³ ha plantat una fàbrica al costat d'una serradora¹⁴.

De Manresa a la Pobla de Lillet hi ha una fabrica de filats o de teixits a cada dos quilòmetres, Llobregat amunt, la fàbrica ha estat la cèl·lula mare d'una pila de colònies –amb les galeries de les cases per obrers d'aspecte de nínxols de cementiri– i la causa primera de la magnífica creixença de tots els pobles de la comarca. Allà on la fàbrica i la mina es barregen, com a Sallent, Balsareny i Fígols, la vida hi és intensa, el comerç pròsper, les idees avançades. El moviment de la Caixa d'Estalvis de Sallent durant l'any 1935 ha estat de dos milions i mig de pessetes.

Al costat del castell gòtic de Balsareny i de l'església romànica de Puigreig, s'aixequen els castelletes dels pous de les mines de potassa, l'alta xemeneia de les fàbriques, la construcció simple del ciment armat. Els contrastos són a cada pas. La tracció animal ja no s'esvera quan passen els llargaruts autos de línia!

En trenta anys ha canviat molt la fesomia física d'aquesta comarca! La fesomia moral també. En el temps vell, un any guanyaven els liberals i l'altre els conservadors. El comte de Fígols és mort –Déu l'hagi ben perdonat!¹⁵– i el seu castell ha

estat convertit on oficines¹⁶. Un radical extraviat que viu a la comarca, el senyor Marc Feliu, es limita a explicar que un dia, ja fa molts anys, es passejava davant el Palau d'Orient i don Alfons va sortir al balcó i va cridar: «Hola, Marcos. Sube a almorzar». Enyorament del temps de la coronació de la bellíssima Mare de Déu de Queralt.

L'avenç constant del maquinisme arracona moltes coses, trasbalsa moltes vides, ofega molts costums tradicionals. La gent enemiga del traüt del maquinisme s'ha refugiat a Berga, la capital del nord, on cada any pot esglaiar-se una mica amb la Patum, veritable espectacle de pells roges.

D'un quant temps ençà la premsa barcelonina s'ha d'ocupar sovint d'esdeveniments de la comarca, des del fet divers fins a la informació sensacional, espectacular. Atracament a mà armada de la Banca Comarcal de Gironella¹⁷, assassinat del rector de Navàs¹⁸, revolució a les mines de Fígols¹⁹(...). A pacificar l'Alt Llobregat han vingut la policia secreta, el delegat del governador civil, i el general Molero²⁰, segons el caire i la importància del conflicte. L'Alt Llobregat és un dels papus que priven la son al bisbe de Solsona²¹ i al governador de Barcelona²².

Però aquests pells roges són una gent tan sentimental!. Els fan riure En Pere i En Pau de «L'express de la nit» de Lluís Millà²³, ploren amb «Els Vells» d'Ignasi Iglésies²⁴, i es riuen, amb Santiago Rossinyol, de l'home que vol salvar la humanitat amb l'escudellòmetre, obres de repertori dels agrupaments teatrals de la comarca”.

Qui escriu aquesta crònica a la revista *Mirador* el febrer del 1936 és un jove periodista berguedà, Ramon Pei Desclau, nascut a Gironella l'any 1907 i mort als trenta anys al front de l'Ebre, concretament a Vil·laba dels Arcs el 27 d'octubre de 1938. Assidu a la tertúlia de La Peña de l'Ateneu Barcelonès, culte, viatjat –el 1933 viatjà pel sud-est asiàtic, Xina, Xangai i Singapur– i poliglota –parlava castellà, francès, anglès i alemany–, també fou crític teatral, amant del cinema i del flamenc. Tenia entre els seus amics, a més de periodistes, escriptors, poetes, músics i parlamentaris catalans, l'elit intel·lectual barcelonina d'aquets anys

vibrants de la Catalunya republicana. Fou un admirador i seguidor fidel del president Francesc Macià.

La seva crònica, no exempta d'ironia, retrata bé l'Alt Llobregat, on la fàbrica, la mina i el camp es barregen, com titula la crònica; un món que ja s'havia transformat en un microcosmos industrial, una mica cosmopolita i, com la resta de Catalunya totalment trasbalsat, a punt d'entrar en una terrible guerra civil, que manllevarà la vida a Ramon Pei. Ens centrarem en la seva relació amb Gironella i la comarca i en mostrar fins a quin punt la guerra fuetjà la família Pei i la trajectòria vital del Ramon.

La família Pei

Ramon va néixer a Gironella el 19 de setembre de 1907. Era el petit d'una família de deu germans, set noies i tres nois, del matrimoni format per Joan Pei Barat, originari de La Corriu (Guixers) i de Ramona Desclau, descendent d'una família de paletes documentats a Gironella des del s. XVII²⁵.

El matrimoni Pei-Desclau gaudia d'una posició benestant. El creixement de Gironella arran de la industrialització tèxtil donava oportunitats als paletes que treballaven no solament en la construcció d'ha-

bitatges, botigues, magatzems i tot mena de locals per encàrrecs de particulars, també en obres públiques com per exemple la xarxa de clavegueram i tota mena d'infraestructures i edificis de serveis.

El 1915 Joan Pei Barat, rebia un encàrrec singular de l'Ajuntament de Gironella: fer el tram central del pont vell que havia d'unir, de manera definitiva i amb tres arcs de maó sobre la roca, la vila amb la carretera. Havia presentat el pressupost més ajustat, 3.100 pessetes, per un tram que acabaria donant la fesomia que té avui el Pont Vell. Fins el 1905 el pont era més curt, només arribava fins la roca que va quedar molt més petita quan es va aprofitar per treure'n material per les obres de la carretera de Manresa a Berga.

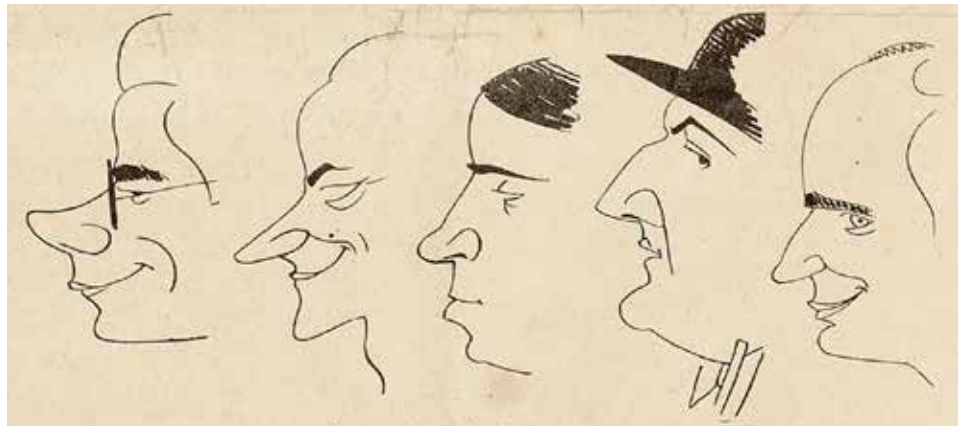
A partir d'aleshores, quan el riu baixava cabalós es partia en dos corrents, tal com ho fa avui, i per poder travessar el nou braç de riu des del cantó de la carretera i arribar a la roca central, s'hi va col·locar una palanca de fusta gens segura. El 1905 l'ajuntament, amb el suport de la Diputació de Barcelona, va encarregar la construcció d'aquest nou tram de 17 metres de llarg i 3 d'ample, que anava des del carrer del Riu fins a la roca. El pont, tal i com el coneixem avui amb el tram central sobre la roca, es el que van fer els Pei el 1915²⁶.

El 1916 ja figura al front de l'empresa familiar l'hereu, Josep, que treballa en l'empedrat d'uns quants carrers i en la construcció de la xarxa de clavegueram dels carrers Olvan Alt i Olvan Baix de la vila²⁷. L'empresa familiar creixia i el 1925, transformada ja en la societat anònima «Edificios y Construcciones» executava la portada d'aigües a Gironella i la construcció de la xarxa, una obra important²⁸.

Josep Pei Desclau treballava intensament a Berga en obres projectades per l'arquitecte municipal Emili Porta Galobart: xalets del Passeig de la Pau i de Les Estasses, i l'ajuntament de Berga inaugurat el 22 de juny de 1930. A les portes de la proclamació de la República havia assolit una posició social i econòmica rellevant.

Ramon Pei: els anys de formació a Gironella i a Barcelona

Ramon va viure fins als 13 anys a Gironella, format al costat del qui fou el seu padri de bateig, mossèn Josep Bover Puigercós (Puig-reig 1887- Gironella 1965)²⁹, home d'àmplia cultura que regentava una escola, una iniciativa personal i singular. Amb el nom de «Escola Nemus» mossèn Bover va

1930: Alguns redactors del setmanari *Mirador*, dibuixats per Bon. D'esquerra a dreta, Josep Palau, Ramon Pei, Josep Maria Planes, Josep Maria de Sagarra i Joaquim Ventalló

va inaugurar el 1913; ocupava un pis situat a les primeres cases de la carretera de Berga fins que el 1920 la va traslladar al seu pis del carrer de la Fe.

Poca cosa sabem d'aquest projecte que deuria ser, a més d'un escola religiosa, singular pel seu programa cultural que aspirava a formar nois en uns anys en que l'oferta escolar a Gironella era molt precària. La vila no disposà d'una escola pública en condicions fins que el 1928 el governador civil Milans del Bosch la va inaugurar, substituint definitivament pisos i locals precaris que feien aquesta funció amb moltes deficiències, tant de personal com d'espai. Que l'ensenyament era un dels centres d'interès dels gironellencs d'aquells anys ho demostra també l'existència d'un notable projecte d'escola racionalista, la Fraternitat gironellenca³⁰ liderat per Esteve Cortichs, alcalde i impulsor de la construcció de l'escola pública de Gironella, convençut que la instrucció era el motor del progrés dels pobles.

Pocs anys abans de la inauguració de l'escola pública Milans del Bosch, els fabricants Alsina i Monegal, havien sufragat la construcció de les Escoles Benefiques Professionals, regides pels Germans de les Escoles Cristianes³¹, coneguts com Germans de La Salle, que van ser a Gironella des de 1924 fins a 1968 i que, posteriorment, fou ocupada per les Dominiques de l'Anunciata.

L'escola de mossèn Bover tenia una altra particularitat; oferia mitja pensió i pensió completa, la qual cosa indica que pretenia captar els nois de les cases de pagès veïnes i de les colònies que no tenien servei escolar. Els nois dinaven i sopaven al pis on vivia mossèn Bover, al carrer de la Fe, i els desplaçaments d'anada i tornada a l'escola els feien sempre amb una doble i estricte fila de dos, una de les anècdotes que ex-

plica que entre els seus ensenyaments anaven acompanyats d'una estricta disciplina. Mossèn Bover era un home culte, amant de la música i el cant, i que de ben segur encomanà a Ramon Pei l'interès per la cultura i li feu les primeres classes de francès.

La vinculació de mossèn Bover amb la família Pei venia de lluny. Joan Pei Barat era cosí germà del pare del capellà i fou el padri de baptisme del futur mossèn, batejat a la parroquial de Puig-reig pel prior Marçal Lladó, per què aleshores els Bover vivien a Cal Tres Unces, una casa de Cal Prat, situada al peu de la carretera. Al 1905, orfe de pare i mare i amb 18 anys, mossèn Bover es traslladà a viure a cal Pei-Desclau de Gironella. Va cantar missa el 1911, apadrinat per Joan Pei i Ramona Desclau, els pares del nostre protagonista.

Després d'una curta temporada a Santa Creu d'Anglesola, el 1913 va tornar a Gironella i inicia el seu projecte escolar, que va mantenir actiu fins el 1924, l'any en que es van inaugurar les Escoles Benefiques Professionals de Gironella. A partir d'aleshores, i gaudint d'un beneficiat, es dedicà completament a la música i al cant, organitzant la capella de música de la parròquia de Gironella, els cors de nens i d'homes.

L'any 1920 Ramon Pei es traslladà a Barcelona per ampliar al seus estudis, intern a l'Escola Sant Miquel dels PP. Missioners del Sagrat Cor, del carrer Roselló³². Cursà, probablement per influència de mossèn Bover, la carrera de magisteri a l'Escola La Normal, de la Rambla de Catalunya, i un cop finalitzats aquets estudis inicià els de Dret. Fou aleshores que Ramon obre els ulls i les orelles i, complets els seus compromisos amb la família i amb mossèn Bover, s'encamina cap al periodisme i el republicanisme. Un gir notable, si tenim en compte l'estricta formació religiosa i conservadora que havia rebut de petit

i de jove, i el camí ben diferent que va seguir respecte al seu germà gran.

Temps de canvis polítics a Catalunya i a Gironella: de la Dictadura a la República

Pei probablement s'estrenà com a periodista entre 1928 i 1929, amb només 21 anys. Amb poc temps es va convertir en un bon professional en una etapa dura, en que s'albirava un canvi polític. Durant els anys de la Dictadura, la censura afectava molt més les opinions dels periodistes que les informacions que publicaven, i això feia que haguessin d'actuar i d'escriure amb molta cautela. Pei es va formar en aquest context però al mateix temps també en el món de les tertúlies molt, especialment a l'Ateneu barcelonès. Ramon Pei explica com actaven els periodistes en aquells anys de la dictadura:

*«Hom estava avesat a expressar-se amb cautela, a escriure per al censor, a emprar el subterfugi i la reticència, a valer-se de mots sayis [sic] i de sinònims que no entengués el censor, i en canvi, arribés al lector de diaris. I el periodista s'havia fet un estil de cara al censor»*³³

En aquest context convuls, Ramon escriu un article amb el títol «Impressions de Gironella», que va veure la llum l'agot de 1930 al número 8 de la revista berguedana Tagast³⁴. Crítica el que passava a Gironella i certament que deuria sorprendre als gironellencs col·laboradors de la revista i als lectors, coneixedors com eren de la vinculació de la família amb l'església, si més no amb Mn Bover, i de l'extreta relació que el seu germà gran Josep tenia amb el partit polític Unión Patriótica, el partit de Primo de Rivera i dels seus homes forts a la comarca, encapçalats pel comte de Fígols. La primera part de l'article critica al rector de Gironella; a la segona, als fundadors del Casal Democràtic de Gironella.

«De la carretera estant us impressiona la visió d'una torra vella del castell del poble. Avui aquesta torra és convertida en terrat inofensiu de la casa rectoral. Allà on suposem que abans havien brillat les llances i espetegat les espingardes, amb sorolls de cotes de malla i de cuirasses lluentes, avui hi veiem moure's l'ombra netament siluetada del senyor rector i podríem sentir-hi el fregadís de seda de la sotana o del mantell i el sorollet dels dits damunt els fulls finíssims del brevi-

ari. Això no tindria importància si el terrat de la casa rectoral no fos al cap-damunt de la torra vella del castell, —per la mateixa raó que l'entrada d'un nou amant al llit imperial de les Anna, Isabel i Catalina de la Rússia tsarista, no tindria transcendència històrica si el llit no hagués estat el llit imperial. De la mateixa manera que els amants de les Anna, Isabel i Catalina de Rússia, en ficar-se al llit de les emperadrius se sentien, naturalment, emperadors, els nostres senyors rectors en passejar-se pel terrat de la vella torra del castell feudal se senten, naturalment, uns senyors feudals. Hi ha diferències d'època i de matis però en el fons la sensació deu esser la mateixa».

La rectoria de Gironella ocupava aleshores la torre de l'antic castell, adossada a la qual es va construir l'Ajuntament. La primera rectoria patí els efectes de l'incendi de la primera carlinada i quedà inservible per la qual cosa, durant una bona temporada el rector i els vicaris vivien a les golfes de l'església; el 1867 el rector, mossèn Isidre Ribera, aconseguí que Climent Rovira li cedís una part del que quedava de l'antic castell de Gironella que s'adequà com a rectoria provisional fins que s'aixecà la rectoria actual³⁵. Quan Pei escriu aquestes paraules, el rector de Gironella era, des de 1917, mossèn Jaume Valls i Bajona que va impulsar les obres de decoració de la par-

roquial sota la direcció de l'arquitecte Alexandre Soler i March i inaugurades durant la Festa Major de 1930. Les obres van costar uns diners que la parròquia no tenia, i davant el deute, el rector demanà al bisbe canvi de parròquia.

Pei aborda el segona part del seu article a Tagast així:

«El nostre poble és un dels pobles del districte que sent més la proximitat de les eleccions anunciades per la dictadura que ja no és dictadureta com pensàvem mesos enrere.

En el cicle de conferències organitzat pel Casal Democràtic, ha tocat el torn al il·lustre director de la Normal de Mestres de Barcelona, senyor Juncal Verdulla. En aquesta conferència, que tan pot esser considerada pre-electoral, com post-electoral, no ha quedat gaire ben parada la democràcia de la nostra catalanitat.

Altra vegada han estat presentats els conceptes de catalanisme i democràcia com a incompatibles. Es un retorn desplaçat al lerrouxisme, perfectament comprensible en un professor castellà, d'ascendència lerrouxista i emparentat per lligams familiars amb l'emperador del Paral·lel. Però ja no és tan comprensible en els joves catalans que saben perfectament que dintre el catalanisme més autèntic hi ha homes i organitzacions netament esquerrans, d'un esperit democràtic més viu i més intel·ligent i més obert que l'esperit

Mossèn Josep Bover Puigercós i els seus alumnes de l'Escola Nemus

que ha informat sempre l'esperit lerrouxista i amb un programa social menys vague, més definit, més concret.

Es lamentable que ara que hom propugna per una amplia Intel·ligència Republicana hi hagi qui, república de l'altra banda, s'entreté a negar l'existència no del catalanisme, que això ja fora ridícul, sinó del catalanisme d'esquerra. Aquesta tàctica es vella i en aquest cas demostra que hi ha aversions que son més fisiològiques que cerebrals. En aquest punt tota discussió és inútil. Cal deixar passar tota una generació».

Pei es dol de que el Casal Democràtic de Gironella, l'agrupació anarquista local³⁶ fundada el maig de 1930 i que, a partir de 1932, va publicar Luz y Vida, convidi a parlar de política, de catalanisme i democràcia al director de l'Escola Normal, José Juncal Verdulla, un republicà anticlerical i nacionalista espanyol, cunyat de Lerroux i defensor asserim del castellà com a llengua de Catalunya. Pei, que defensava el catalanisme d'esquerres i més concretament l'opció que representava el nou partit d'Esquerra Republicana de Catalunya, coneixia bé Juncal, director de l'escola de mestres on ell havia estudiat.

La vida política a la comarca estava controlada pel partit Unión Patriótica que havia integrat als dirigents de la Unión Monárquica Nacional i que agrupava, a nivell català, la noblesa més rànica i els nous aristòcrates que havia ennoblit Alfons XIII, entre ells José Enrique de Olano, comte de Fígols, a qui Primo de Rivera va nomenar President de la Diputació de Barcelona el 1923. Al front de la institució, Olano va desplegar una intensa campanya espanyolista que incloïa conferències i cerimònies i cursos de ciutadania, sense perdre mai de vista la comarca, el seu feu.

La Mancomunitat fou dissolta el 1925 i, a partir d'aleshores, la Diputació de Barcelona es va convertir en el principal instrument de la Dictadura a Catalunya, amb el comte de Montseny a la presidència i el comte de Fígols a la vicepresidència primera, van impulsar la integració de la Unión Monárquica Nacional a la Unión Patriótica, i van treballar per fer fort el nou partit a Catalunya.

En aquest període la Unión Patriótica es feu present al Berguedà i a Gironella. L'octubre de 1924 s'havia constituït el primer comitè de la comarca al saló d'actes de l'ajuntament de Berga, i tot seguit començaren els actes de lluïment: el novembre de 1925 fou homenatjat el delegat governa-

tiu, el capità José Fontán Palomo que desplegarà una intensa tasca ideològica per tota la comarca. Fou, juntament amb Olano, l'impulsor del Sometent al Berguedà però també s'encarregà de agilitzar el nomenament de mestres a les escoles públiques i secretaris municipals als ajuntaments, puntals d'un sistema polític dictatorial.

El 29 d'abril de 1928 s'inauguraren les escoles de Gironella, batejades amb el nom i cognom del general Milans del Bosch. La cerimònia compta, a més dels convidats locals, amb una munió de càrrecs institucionals:

«Entre los que llegaron figuraban el obispo de Solsona, doctor Comellas, a cuya diócesis corresponde Gironella; el gobernador militar general Despujol, que ostentaba la representación del capitán general; su hijo, el capitán Despujol, y el ayudante de campo, Comandante Deus; el gobernador civil, general Milans del Bosch, con sus bellas hijas Marichu y Mercedes y su hijo don Rafael; el rector de la Universidad, doctor don Eusebio Díaz; don Andrés Gassó y Vidal, jefe provincial de la Unión Patriótica; conde del Montseny, presidente de la Diputación provincial; conde de Fígols, vicepresidente de la Diputación provincial; Aspiazu, delegado gubernativo de Manresa-Berga; don José Monegal, senador vitalicio; por el jefe de Obras públicas, el señor Sabater, ingeniero de la carretera de Manresa a Vich; los fabricantes del término de Gironella don José y don Salvador Fuste Teixidor, don Marcos y don José Viladomíu y la

casa Sucesor de Ramón Alsina y Rodergas; los diputados provinciales señores Pons y Aróla, Argullol y Vilardaga; el jefe de ceremonial de la Diputación, señor Rubí; el teniente coronel del batallón de montaña de Reus, de Manresa; el auxiliar del somatén de Berga; señor León, juez de primera instancia; don José Piquer y Rosal, presidente de la U.P. del partido de Berga; los alcaldes de Avià, Bagá, Castellar del Río, Oliván, Artes, Sallent y Puigreig, con representaciones de la U. P. y Somatenes, con el capitán don Federico Silles, de este cuerno y el cabo del distrito, don José Bartelo»³⁷.

Foren anys d'exercicis espirituals a Queralt, Berga, Fígols, a les colònies i als pobles de la comarca i també a Gironella, sovint dirigits pel jesuïta Francesc de Paula Vallet que el 1921 havia fundat l'Obra dels Exercicis Parroquials per recristianitzar la societat per mitjà dels exercicis espirituals de Sant Ignasi de Loiola. El pare Valet exercí una extraordinària influència a tot Catalunya, aconseguint aplegar 15000 afiliats agrupats en les anomenades Lligues de Perseverança que publicava una revista mensual, «Perseverancia» el primer número de la qual apareix a Berga el desembre de 1923.

També foren anys de lluïment del comte de Fígols. El 29 de juny de 1927 fou nomenat fill adoptiu i predilecte dels trenta-set pobles del districte, en un acte solemne al Casino de Berga i on va dir:

«Yo he de confesar que, conociendo mi falta de condiciones, jamás pensé actuar en la vida política, y por esto, entre muy tarde en la política; pero entré en ella y muy de lleno, cuando me apercibí que la atmósfera venenosa del catalanismo, cauce de separatismo, y de socialismo, cause de comunismo invadían a Cataluña (...) Afiliado al partido conservador y a su más extrema derecha, tomando como a mis ideales los dos grandes amores. El amor a Dios y el amor a España, por ellos he combatido y por ellos estoy aquí...»³⁸

Per a Josep Pei Desclau, anys de prosperitat, vinculat estretament amb la gent de la Unión Patriótica. Des de 1926 i al menys fins l'octubre de 1928 va donar suport a l'edició del periòdic quinzenal el Eco de Gironella, per al qual havia demanat, el 21 d'agost de 1926, permís de publicació a l'Ajuntament de Gironella. El setmanari, que era el portant-veu del partit de Primo de Rivera, tenia la seva seu al primer pis de la Carretera, núm. 67 i el seu director era Jaume Novell Ribera³⁹.

Portada de la revista Tagast on Pei publica el seu article sobre Gironella

El 1928 s'inaugurava l'edifici del jutjat de primera instància de Berga, construït a proposta del jutge Àngel León amb un pressupost de 75.000 pessetes, projectat per l'arquitecte Emili Porta. Cediren els terrenys l'industrial Andreu Bartrina⁴⁰ i l'empresa de Josep Pei, Edificios y Construcciones que realitza l'obra. J.E. de Olano vicepresident de la Diputació, el diputat a Corts Joan Palà i Claret, el diputat provincial Piquer Rosal, i els fabricants Fuster i Rosal pagaren els equipaments i els mobles.

Jove i republicà

Un cop restablertes les garanties constitucionals per part de l'almirall Aznar, i amb l'objectiu de fer front a la crisi política de la Dictadura, s'obrí el període electoral que havia de conduir a la celebració de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931. En aquest interval de temps es funda Esquerra Republicana, impulsada entre altres pel grup del diari L'Opinió, encapçalat pel seu director, Joan Casanellas. Ramon Pei seguia vivament la política catalana, no solament per la seva activitat professional que li permetia estar al corrent de les interioritats i diatribes internes dels grups polítics amb representació parlamentària, i molt especialment d'Esquerra Republicana de Catalunya, partit del qual fou militant⁴¹, probablement per la seva estreta vinculació amb el setmanari L'Opinió.

Com a periodista polític, que també ho fou, Ramon Pei aconsella, en un article publicat a l'Opinió el 4 de juny de 1932 amb el títol «Un signe de maduresa política», fer un nou periodisme:

*«Havent fet l'aprenentatge de la feina periodística durant els anys de la dictadura en diaris catalanistes i republicans, el periodista novell s'ha trobat, en aquest primer any de República, davant la necessitat d'haver de fer un aprenentatge nou. [...] I va passar que el dia que el periodista novell va poder anomenar cada cosa pel seu nom, li va costar de dir les coses ni més ni menys que pel seu nom. [...] Calia un aprenentatge nou, una feina quotidiana, un entrenament, per arribar a dir les coses més fortes amb elegància d'expressió, per arribar a donar cops forts amb bon estil, sense caure en precocitats ni procacitats».*⁴²

En aquest context hem d'encaixar l'anècdota que explica el periodista Carles Sentís en relació a un dels primers treballs perio-

Gironella en una imatge dels anys vint on es veu l'obra del pont acabada

dístics que va fer per La Publicitat, i que s'ha conegut amb el nom de «Macià i el peix fregit»⁴³. Sentís explica:

« — O sigui, que va tenir dues portes per anar a La Publicitat: Regàs i Lladó.

— Fonamentalment el segon, però el que més em va ensinistrar allà va ser en Manuel Brunet, que era cap de redacció. Va ser ell que em va empènyer a fer altres coses que les universitàries. Una de les primeres que em va encarregar va ser una ressenya de la presència de Francesc Macià a Sant Andreu, entre els cenetistes, o sigui, anarquistes. Va ser la primera vegada que com a president de la Generalitat, si bé no el van xiular, el van rebre amb una mena de xiuxiueig, que jo vaig descriure com un soroll de peix fregit... A en Brunet li agradava molt, aquella metàfora. Macià era mític. Els d'Acció Catalana el respectaven, però no el secundaven. El cas és que alguns de l'Esquerra es van enfadar per l'article. Un d'ells, un periodista que es deia Ramon Pei —curiosament havia escrit reportatges des de la Xina—, quan em va trobar per la Rambla em va dir: "Si no fóssim amics, et clavaria un mastegot... Com es pot dir això, d'en Macià!"».

Se li atribueix amistat amb el President Macià, que el 14 d'agost de 1932, visita Puig-reig, Gironella i Berga en un viatge oficial de notable transcendència per què el president inaugurarà la Colònia Escolar Permanent. No sabem si Pei acompanyava al President Macià en aquest viatge oficial que La Vanguardia en fa crònica detallada, també de la recepció que li feu l'ajuntament de Gironella.

El carnestoltes de Berga de 1930, reviscolat després de la fi de la dictadura, organitzà un enterrament del Carnestoltes que fou una paròdia de l'enterrament de la dictadura. Mossèn Armengou ho explica a la Crònica menuda de la ciutat de Berga d'aquesta manera:

«La idea fou del pintor Manel Boixader, que fou també l'autor d'unes esqueles mordaces, despietades, que van repartir en aquell acte. Deien així:

U.P.

(A.F.P.)

y 6000 i 3000 del ala

Han fallecido repentinamente, habiendo recibido las aclamaciones del Pueblo y sin auxilios espirituales... ni de autoridad alguna.

Sus desconsolados: Padre, Hijo e hijas y

L'article de la revista *Mirador* on el febrer del 1936 Ramon Pei publica «ALT LLOBREGAT. On la fàbrica, la mina i el camp es barregen», amb dues imatges significatives: la colònia Pons i el rentador de carbó de Figols

demás parientes 'de pura cepa'; 'Berga y sus alrededores SA'; 'Obras por Administración SA'; sus afiliados de Castellar del Riu; Bagá; Gisclareny; Caserras y Castellar de Nuch; El Alcalde Honorario y Perpetuo de la Patagonia y todas las grandes narices afiliados al partido.

La mayoría de los ciudadanos les desean un feliz reposo en las eternas regiones del Olvido. El duelo se despedirá en la Plaza del África - Berga 5 de Mayo de 1930 (Segona Edició. Calgué fer-ne una segona edició l'endemà).

Explicació: 'U.P.' és la Unió Patriòtica, partit únic oficial que intentà crear el règim. 'A.F.P.', succedani de 'al cel sigui' que vol dir 'a fer punyetes' - '6000 y 3000 del ala' fan referència a certes inversions de l'Ajuntament -ben modestes, val a dir-ho-. 'Padre, Hijo', els senyors Vilardaga, pare i fill. 'Hijas' es refereix al 'Lluís de las Hijas', correligionari i conseller de l'Ajuntament. El renom 'De las Hijas' li ve per alguna vinculació amb l'associació de les Filles de Maria.... 'El Alcalde Honorario Perpetuo' és el comte de Figols, nomenat tal de Berga durant la Dictadura i desposseït per la República...».⁴⁴

Gironella i l'etapa republicana

«Prosiguiendo su viaje hacia Berga, el señor Maciá, con los que le acompañaban, se detuvo en Gironella, donde se le tributó un entusiasmo recibimiento. También en el Ayuntamiento se celebró una recepción, dando el alcalde, señor Torrents, un abrazo al presidente, al saludarle en nombre, de sus convecinos, lamentándose no hubieran hecho acto de presencia los elementos derechistas. El señor Comas pronunció un breve discurso, hablando del entusiasmo que promueve el paso del presidente por todas las tierras de Cataluña. Terminó diciendo que por interés de todos, los catalanes deben seguir conservando este sentimiento de admiración al presidente. A continuación habló el señor Serra Moret para decir que, como socialista catalán, se complacía en ratificar la confianza que este Partido tiene en el presidente. Añadió que la Unió Socialista de Cataluña se propone hacer de Cataluña una familia que se una a las de todos los pueblos, conservando su significación de pueblo trabajador...»

El señor Gassol habló de la evolución operada en Gironella y se lamentó de la ausencia

de los elementos derechistas. El señor Maciá dijo que sería muy breve por hallarse fatigado. Recogiendo manifestaciones del alcalde acerca de la ausencia de los derechistas, dijo que hay que esperar que se unan izquierdas y derechas para el fin común de lograr la prosperidad de Cataluña.

Afirmó que cumple con sus deberes al tratar de dar satisfacción a las aspiraciones del pueblo, y cree que en los ideales de generosidad y de amor que le animan pueden coincidir todos los hombres de buena voluntad. Todos los oradores fueron muy aplaudidos. El presidente y sus acompañantes salieron de Gironella, hacia Berga, y al pasar por la Colonia del Río fue objeto de manifestaciones de cariñoso entusiasmo»

La crònica evidencia que a Gironella es vivia una situació política tensa, destacant que «los elementos derechistas» no eren presents a l'acte de benvinguda del president Macià. Com a bona part de la comarca, els monàrquics tenien molt de pes: a les eleccions municipals d'abril de 1931 havien gairebé empatat amb els republicans a Berga, havien guanyat a Puig-reig i a Gironella, on dels vuit regidors escollits, només quatre eren republicans: Ramon Montraveta, Paulí Masforroll, Francesc Torrents i Josep Badia. Acció Popular, una entitat fundada el 1917 a Barcelona per a difondre la doctrina social de l'Església, va fer a Berga i a Gironella, la seva primera crida propagandística a favor de la religió catòlica i contra el projecte de Constitució laica, el 17 de setembre de 1931⁴⁵, un signe més de la radicalització de la vila.

Seguint les instruccions que arribaven de Barcelona, el 15 d'abril de 1931 es va constituir un govern provisional, format per els quatre càrrecs electes republicans i altres republicans de Gironella, Cinto Magem, Ramon Costa, Enric Mas, Ramon Morera que ja figuraven a la candidatura d'ERC, i Josep Codina, Lluís Pajeros, Ramon Guinó i Àngel Escalé; Francesc Torrens Torras (Castellgalí 1893- ?) fou escollit alcalde. El 31 de maig es celebraren noves eleccions municipals i dels onze regidors, foren escollits deu; l'onze regidor fou Ramon Bovet Bernadas, destacat carlí, que anava al capdavant de la Unió Democràtica de Coalició Administrativa (UD), que integrava monàrquics, des de membres d'Unió Democràtica de Catalunya a gent de la Unió Monàrquica i carlins.

Fou un govern municipal efímer, per què l'octubre de 1934 fou destituït i l'alcalde empresonat al vaixell Argentina, processat

Vista general de Gironella els anys de la immediata postguerra

i en llibertat provisional el 24 de desembre de 1934. Fou nomenada una Comissió gestora, amb Joan Boixadera com alcalde-gestor. El 17 de febrer de 1936 es restituí el govern municipal i l'alcalde Torrents demanà a la UD que contribuïssin «a fer possible l'oblit del passat» prec que fou respès per Ramon Bovet demanant també «l'oblit del passat i que desaparegui l'esperit de tibantor que hi ha hagut en les relacions entre els diferents sectors de la vila». Però al ple de 21 de maig, la tensió esclatà de nou quan l'equip de govern acusà l'oposició d'haver instigat l'empresonament de l'alcalde i un conseller arran dels fets d'Octubre, acusació que negaren⁴⁶.

L'esclat de la guerra civil⁴⁷

Amb aquesta situació tensa s'arribà al 19 de juliol i es va saber del cop d'estat. A Gironella es constituí un grup de Requetès⁴⁸, l'organització paramilitar del carlisme, i ciutadans «que armados protegían las Iglesias, Hospital, etc.» amb la voluntat d'adherir-se al cop d'estat; uns vint-i-cinc homes armats, que comptaren amb la col·laboració de membres d'altres partits de dreta com Renovación Española i Acció Popular. Passades unes hores i assabentats

que la insurrecció havia fracassat a les capitals i ciutats catalanes, es van retirar⁴⁹.

L'ajuntament no es va reunir oficialment fins el 26 d'agost:

«Degut al moviment sediciós que va produir-se el 19 de juliol darrer, la Presidència es va veure obligada a suspendre la celebració de sessions municipal i per més que no ha mancar durant aquest temps la deguda relació entre els components de la majoria de l'Ajuntament, creu la comissió que subscriu que ha arribat l'hora de reprendre el ritme normal de la vida municipal i procedeix per tant reanudar la celebració de sessions procurant establir contacte amb el Comitè Antifeixista que actua en aquesta localitat per tots aquells assumptes que sigui convenient, així com amb el Sindicat per a l'execució de les obres que acordí realitzar aquesta Corporació»⁵⁰

Res es diu del que succeí entre el 18 de juliol i l'1 d'agost del 36, probablement els dies més negres de tots els que es van viure a Gironella durant els anys de la guerra. Es van cremar els objectes litúrgics i imatges de totes les esglésies del terme municipal, s'ocuparen les escoles religioses i les seus de les associacions catòliques, com «La Perla del Llobregat», el «Centro Gironellen-

se» i el local de la Joventut Carlista, a més de domicilis particulars de la vila i masies, que foren saquejats i col·lectivitzats. Va tenir lloc la primera tanda d'assassinats, especialment membres dels partits de dretes que havien format part del grup que es va significar el mateix 19 de juliol com a partidaris del cop d'estat. Foren setmanes molt dures, per que fins i tot el comitè va aprofitar per passar comptes dins la mateixa CNT, assassinant el 26 de juliol al dirigent local, el faista Manel Guixé, fundador del periòdic «Luz y Vida» i el sindicat d'oficis diversos de Gironella. I es que faistes i trentistes feia temps que es barallaven pel control de la CNT a Gironella⁵¹.

El dia 221 s'ocupà l'església parroquial que es va convertir en magatzem, cremat els objectes religiosos i les cadires de boga davant de la portalada; també es va cremar una part de l'arxiu parroquial. Les patrulles del comitè de Gironella començaren a fer «visites» i a endur-se destacats dirigents de la dreta local; alguns foren assassinats el mateix dia, prop de la vila; a partir del dia 26 tot indica que els patrullers van escollir la paret del cementiri per perpetrar els assassinats; aquí s'anaven trobant els cadàvers de gironellencs morts per trets d'arma de foc. Pocs aconseguiren fugir,

República Catalana

CATALANS:

Interpretant el sentiment i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamo la República Catalana com Estat integrant de la Federació ibèrica.

D'acord amb el President de la República federal espanyola senyor Nicet Alcalá Zamora, amb el qual hem ratificat els acords presos en el pacte de Sant Sebastià, em faig càrrec provisionalment de les funcions de President del Govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressaran quina és en aquests moments llur voluntat.

En fer aquesta proclamació, amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida.

Preguem que cada català, així com tot altre ciutadà resident a Catalunya, es faci càrrec de la enorme responsabilitat que en aquests moments pesa sobre tots nosaltres.

Tot aquell, doncs, que pertorbi l'ordre de la naixent República Catalana, serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria.

Esperem que tots sabreu fer-vos dignes de la llibertat que ens hem donat i de la justícia que, amb l'ajut de tots, anem a establir. Ens apoiem sobre coses immortals com són els drets dels homes i dels pobles i, morint i tot si calgués, no podem perdre.

En proclamar la nostra República, fem arribar la nostra veu a tots els pobles d'Espanya i del món, demanant-los que espiritualment estiguin al nostre costat i enfront de la monarquia borbònica que hem abatut, i els oferim aportar-los tot el nostre esforç i tota la emoció del nostre poble renaixent per afermar la pau internacional.

Per Catalunya, pels altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles, Catalans, sapigeu fer-vos dignes de Catalunya.
Barcelona, 14 d'abril de 1931.

El President,

Francesc Macià

dia també fou assassinat August Dorca Gomez, l'encarregat de la central telefònica que fou ocupada pel comitè⁵⁵, tot i que les dates de la seva mort són confuses.

Josep Pei tenia 45 anys⁵⁶. La seva esposa Dolors Grifol Canal i els quatre fills, Joan, Maria, Josep i Ramona de 20, 18, 16 i 11 anys⁵⁷, i tota la família Pei van quedar trasbalsats per sempre més. Ramon Pei Desclau, també. Tant es així que ho deixà tot: Barcelona, els amics, el periodisme, la família, Gironella, Catalunya, els ideals i ERC, i passà a França. D'allí a Sant Sebastià, on s'incorporà al Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat, unitat formada per voluntaris catalans que provinents dels rengles dels carlisme, lluitaren al costat dels sollevats i de Franco. No fou l'únic; molts militants de la Lliga i d'Unió Democràtica van fer el mateix, alguns també d'ERC, per salvar la pell o per posar fi a una República que els havia decebut.

Ramon Pei fou nomenat caporal i s'incorporà al front de Guadalajara, per passar després a Àvila, a la vall extremeña de La Serena i finalment, al front de l'Ebre. Al Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat hi trobà una bona colla de gironellencs i berguedans, també alguns coneguts de Barcelona, com Martí de Riquer (Barcelona 1914-2013), que salvat del camp de batalla arribà a ser un gran historiador medievalista.

El front de l'Ebre i el Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat

Les memòries de Martí de Riquer ens ajuden a entendre no únicament com es vivia al front sinó també quina relació van tenir Riquer i Pei que es van trobar l'octubre de 1938 a Saragossa:

«El 24 d'octubre, acompanyat o vigilat per un soldat, vaig viatjar en tren fins a Saragossa, on vaig restar prop d'un mes al Seminari de Sant Carles, un conjunt arquitectònic amb una església barrica sensacional, semblant a la de Betlem de Barcelona, que estava molt cèntrica, al costat del Coso. Allà hi vaig trobar alguns coneguts, com en Carles Sanllehy, nebot del marques de Caldes de Montbui, en Ramon Pey, un periodista de Mirador, i algun altre. Em van donar una boina, una casaca i unes botes, i, cada matí, amb un fred que pelava, ens feien fer instrucció militar... A la tarda, no teníem res a fer i ens passejàvem per Saragossa. Ens donaven seixanta cèntims diaris, que no arribaven per gaire,

Ban de Francesc Macià proclamant la República Catalana

com es el cas de Ramon Bovet Bernadas que detingut

«Por ser dirigente del partido Tradicionalista fué perseguido sañadamente. Cayó en manos del Comité rojo de esta villa pudiendo burlar la vigilancia y engañar a la patrulla armada de los asesinos, logrando escapar al monte donde se escondió»⁵².

Com a la majoria de poblacions catalanes, a Gironella ERC serà desplaçada del poder polític i pateix una important pèrdua d'influència, incapaç de controlar la situació. Tot i que durant tota la guerra Francesc Torrents Torres, d'ERC, fou alcalde, el comitè faista de Gironella contro-

lava la vila. L'Ajuntament reorganitzat el 19 d'octubre de 1936⁵³ donava la següent composició: 4 regidors per ERC quer mantenia l'alcaldia, 5 regidors per la CNT, 1 per el POUM, 1 per Unión Republicana.

El 31 de juliol de 1936, a les 11 del migdia, un grup de patrullers del comitè es va presentar a casa de Josep Pei Desclau, al carrer del Padró 21. Se'l van endur al local del Comitè i a les 10 de la nit d'aquell mateix dia, el traslladaren a la paret del cementiri on l'assassinaren. L'endemà fou localitzat el cadàver, amb un tret al cor i en altre en una cama. No fou l'única víctima d'aquells dia; sis homes més, dos sacerdots i quatre frares franciscans⁵⁴, foren assassinats el mateix lloc. Probablement aquell

però jo me'n gastava trenta en un got de llet i la resta en tabac»⁵⁸.

Riquer explica que la majoria dels components del Terç eren evadits de Catalunya que travessant els Pirineus arribaven a la línia de front, cada cop més propera a Catalunya, i que s'identificaven bé per què encara portaven les polaines i els pantalons de l'exèrcit republicà; que hi havia pocs carlins que es coneixien per que portaven la boina amb la flor de lis, i que la majoria no tenia filiació política declarada ni un sentiment carlí arrelat. Hi predominaven les ganes de lluitar contra els rojos. Xerraven molt:

«.. les converses al costat del foc eren sempre les mateixes: anècdotes de l'institut o de la universitat, del taller o del terròs, les novies que havíem tingut, el que pensàvem fer després de la guerra, els enxufats de la rereguarda...»

Resaven el rosari a la Verge de Montserrat i, els diumenges, després de missa feien una desfílada militar i cantaven l'himne de l'Terç que fou escrita per Pei amb música de Josep Portulàs Vila, de la Cellera de Ter, un himne que segons Riquer, ell només es va limitar a fer unes correccions mètriques a petició de Pei⁵⁹.

«Requetés catalanes por España,
Luchad con valentía hasta morir;
Conquistad la simbólica montaña y los
[enemigos tendrán que huir.
Adelante, adelante, requeté,
Que en el pecho del caído
Una rosa ha florecido;
¡Por Dios, por la Patria y el Rey!
El amor que te espera en tu tierra
Sus ojos siempre fija en Montserrat.
Cuando vuelvas allá, ya sin la guerra,
Sobre tu boina un laurel pondrá
Y cuando suenen gritos de victoria
Recuerda el requeté que cayó ayer,
Siempre pura conserva su memoria
Que a nuestro imperio ha hecho renacer...»

La batalla de l'Ebre va començar la matinada del dia de Sant Jaume quan l'exèrcit republicà va creuar el riu per diferents punts, entre Mequinensa i Amposta. Les operacions inicials foren exitoses per als republicans i aleshores el comandament franquista donà l'ordre de màxima resistència i l'enviament de reforços. Fou aleshores quan el Terç fou enviat al front; hi va arribar el 28 de juliol i van fer el relleu

Portada del llibre de Salvador Nonell *Así eran nuestros muertos del laureado Tercio de Requetés de Ntra. Sra. de Montserrat*

a una unitat de la legió al punt de Villalba dels Arcs, justament a l'enquadrament de Camins:

«Al anochecer, y tras un viaje extenuante de tres días en vagonetas de ganad, los ochocientos cincuenta hombres del tercio de Montserrat, de la 74 División, llegan a Villalba dels Arcs. El sueño les vence. Y se dejan caer sobre los muros de los edificios, mientras escuchan los disparos que se cruzan entre las primeras casas del pueblo y el cementerio, donde están las vanguardias republicanas. Han pasado por Bot, hasta donde llega el ferrocarril, un pueblo que se encuentra al alcance de las balas enemigas. La aviación republicana ha ametrallado al convoy, aunque sin causarles ninguna baja. (...) Después de dejar Gandesa, en camiones, pasando por Batea, los requetés han hecho un corto trayecto hasta Villalba.»⁶⁰.

Martí de Riquer ho explica en primera persona, i ens parla de la mort de Ramon Pei:

«Quan vam arribar a la trinxera, els soldats que l'ocupaven van començar a cridar: !Relevo, relevo, relevo...!, i van sortir comes ajudeu-me. No els vam veure més, de tant contents que estaven de poder fugir d'aquell infern. Va ser la primera nit que vaig dormir en una trinxera en ple camp de batalla. El desconcert que sents quan ets dins la fossa és total, no saps ni el dia ni l'hora que és. Resulta molt més fàcil explicar en què consisteix una batalla – com ho fa Balzac per exemple – que no pas viure-la, perquè desconeixes on és

el comandament i ignora el que està succeint fora. Ets allà, de guàrdia amb el fusell, sense saber ben bé què fer. Només t'han dit que si veus algú del camp contrari, disparis. Els arbres i els matolls es movien constantment, sense que poguéssim saber si era pel vent o perquè venien soldats de l'altre bàndol. Tinc memòria d'una imatge esfereïdora: estava assegut de vigilància quan vaig notar quelcom que em fregava la cuixa; vaig gratar el terra per veure que era, i em va sortir una mà. Era la mà del soldat que havia defensat abans aquella mateixa posició i que jeia mort al forat. Per no veure-la, vaig enfonsar-la sota terra, però al més petit moviment tornava a sortir. Aquella nit, vaig passar molta estona al costat d'en Ramon Pey, company meu des de Torres de Berellén, a qui un tret deixaria mort, dies després a la segona batalla de Vilalba»⁶¹

El 28 d'agost del 1938, una bala matà a Ramon quan li mancava ben poc per a fer els trenta-un anys. La guerra, intolerant amb els ideals i els compromisos polítics, va llevar la vida dels dos germans Pei.

Notes

1. Hem respectat, per el cognom de la família Pei, el que hem interpretat com a voluntat de Ramon Pei Declau que va signar sempre els seus articles utilitzant la i llatina. En la documentació consultada del període anterior a la fi de la Guerra Civil, el cognom apareix indistintament com a Pei i Pey. Després de la guerra sempre més com a Pey.
2. Article es va publicar a la revista *Mirador* el 13 de febrer de 1936.
3. Pere Comas i Calvet (Berga, 1892 - Panamà, 1969), advocat i vicesecretari de l'Ateneu Barcelonès, fou el 1928 un dels fundadors del periòdic *L'Opinió* i en proclamar-se la Segona República fou tinent d'alcalde de Barcelona i diputat al Parlament de Catalunya per ERC fins al 30 d'abril de 1934 quan renuncià per incompatibilitat amb el càrrec de magistrat del Tribunal de Cassació de Catalunya. Fou Conseller de Justícia i Dret de la Generalitat (1931-33, i 1936). Acabada la guerra s'exilià a Colòmbia i després a Panamà, on fou assessor del ministeri de finances i dirigí el diari *Catalunya*.
4. Enllustrador.
5. La primera referència de la pràctica de l'esquí als Rasos de Peguera és del 1908 quan Albert Santamaria –que havia estat testimoni del segon Concurs Internacional d'Esports d'Hivern a Chamonix– empeny la creació de la secció d'esports de muntanya del Centre Excursionista de Catalunya i, aquell organitzat una excursió als Rasos de Peguera per fer els primers descensos. El 1928 comença l'activitat del Centre Excursionista de Berga.
6. La tèrmica de Figols es va començar construir el 1929 per *Riegos y Fuerza del Ebro SA*, filial de *Barcelona Traction, Light and Power*, La Canadenca.
7. Els enginyers de l'empresa Carbones de Berga SA durant la Segona República i la guerra foren el basc Andrés Aldazábal Zuberogoitia i l'asturià Alfredo García Ruiz.
8. El 1934 la companyia alemanya *La Minera SA* va iniciar la construcció del pou de Vilaforns, però l'es-

- clat de la guerra civil i la Segona Guerra Mundial van paralitzar els treballs. El 1948 l'empresa *Explotaciones Potásicas SA* es feu seva la concessió minera.
9. El 1929 es constituí Potasas Ibéricas SA, de capital hispanofrancès, per prospectar i explotar les mines de Sallent.
 10. El 1920 es funda *Minas de Potasa de Suria* formada per *Solvay et Cie* i *Compagnie Bordelaise des Produits Chimiques*, per a explotar les mines de sal gemma i sals potàssiques.
 11. El 1914 el consorci ENGETRA, format per la companyia belga *Compagnie du Chemin de fer Central Catalan* i altres empreses, va adquirir la quasi totalitat de les accions del ferrocarril de Manresa-Berga-Guardiola.
 12. El Teatre-circ Olympia, construït entre 1919 i 1923 entre la Ronda de Sant Pau i el carrer Aldana, fou dissenyat per Francesc Folguera i disposava d'un aforament de 6.000 espectadors. Si programaven tot tipus d'espectacles artístics, de circ i esportius, amb una plataforma escènica mòbil, llavors única a Espanya.
 13. El comtat de la Vall de Merlès és el títol concedit el 1861 a Marià d'Oriola-Cortada i d'Ibáñez, alcalde de Vic. El 1936 el títol l'ostentava Lluís d'Oriola-Cortada i Renom, cinquè comte.
 14. *La Fàbrica*, de teixits de cotó, es posa en marxa entorn de 1905; el 1907 hi treballaven un encarregat i vuit obreres. L'aigua del Merlès li proporcionava energia però aviat es va auxiliar amb una màquina de vapor. Prop de la fàbrica els comtes de Merlès van construir una serradora que funcionava amb energia hidràulica i que va treballar fins la guerra. PLANES, J.A.: *Teixir i traginar. De la manufactura tradicional a la periferització industrial. El Lluçanès (segles XVIII-XIX)*, Centre d'Estudis del Lluçanès, 1997.
 15. José Enrique de Olano i Loyzaga, comte de Figols, va morir el 3 de desembre de 1934.
 16. La torre i l'espai annex va ser segregat de la finca que incloïa la resta de les instal·lacions de Carbones de Berga SA. Els fills el comte de Figols van convertir la torre en oficines de l'empresa *Carbones de Berga SA*.
 17. La Vanguardia informà que el Banco Comarcal de Gironella fou víctima d'un robatori el 20 de novembre de 1934; els lladres s'endugueren 54.000 pessetes. Un segon atacament, aquest cop frustrat, va tenir lloc l'octubre de 1935; aleshores l'oficina custodiava 100.000 pessetes.
 18. Josep Morta Soler (L'Ametlla de Merola 1867- Navàs 1934) rector de Navàs des del 1926, fou assassinat el 6 d'Octubre de 1934 en el context dels Fets d'Octubre.
 19. Revolta de l'Alt Llobregat, o Fets de Figols de 1932, es el nom amb que es coneix la vaga general revolucionària que es produí entre els dies 18 i 23 de gener de 1932. Va tenir un gran seguiment als sectors miner i tèxtil del Bages i del Berguedà. Tota la premsa catalana i espanyola en va fer un intens seguiment.
 20. Nicolás Molero Lobo (Alcalá de Henares 1870-Barcelona 1947) general de la VII Brigada de Infanteria comandà l'exercit que va sufocar la revolta de l'Alt Llobregat el gener de 1932. Fou ministre de la Guerra des del 14 de desembre de 1935 i fins al 19 de febrer de 1936.
 21. Valentí Comellas Santamaria (Casserres 1861- Solsona 1945) va ser administrador apostòlic de Solsona entre 1919 i 1933 i bisbe de Solsona entre 1933 i 1945.
 22. L'advocat Joan Moles i Ormella era governador general de Catalunya i Ministre de Governació del 13 de maig al 18 de juliol de 1936.
 23. Lluís Millà Gàcio (Gràcia 1865- Barcelona 1946) llibreter i comediògraf, edità teatre, revistes i catàlegs bibliogràfics de teatre català.
 24. Ignasi Iglesias Pujadas (Sant Andreu de Palomar 1871- Barcelona 1928) dramaturg i poeta modernista.
 25. Recollim les dades biogràfiques de Ramon Pei Desclau de l'article que ha escrit Camil Bonet a la Wikipedia i que veu del llibre que va escriure l'any 1965, Salvador NONELL BRU: *Así eran nuestros muertos del laureado Tercio de Requetés de Ntra. Sra. de Montserrat*, Barcelona, 1965, p. 487-489. Completament aquesta informació amb dades procedents de diferents fonts de les quals fem referència en les notes que acompanyen aquest article. A partir de 1939 el cognom Pei figura com a Pey.
 26. BUSQUETS, J.: «El primer terç del segle XX», a *Gironella. Notes Històriques*, Associació Cultural El Vilatà, Gironella 1999, p. 236.
 27. BUSQUETS, J.: «El primer terç del segle XX», p. 239.
 28. BUSQUETS, J.: «El primer terç del segle XX», p. 243.
 29. BUSQUETS CASTELLA, J.: *La parròquia de Gironella: mil anys d'història*, Àmbit de Recerques del Berguedà, 2005, p. 107-109.
 30. TORNAFOCH, X.: «L'escola racionalista de Gironella (1905-1913)», a *L'EROL, revista cultural del Berguedà*, 2016, Núm. 128, p. 54-55.
 31. Els estatuts del Patronato de Escuelas Benéficas de Gironella, foren impresos a Barcelona el 1924.
 32. El col·legi Sant Miquel fundat l'any 1868 pel sacerdot francès Miquel Clergue que el 1882 va comprar la casa del carrer Rosselló-Muntaner, ocupada fins aleshores pels Germans Hospitalaris de Sant Joan de Déu.
 33. PEI, R.: «Un signe de maduresa política», a *L'Opinió*, Barcelona 4 de juny de 1932, pàg. 5. Citat per CANOSA i FARRAN, F.: *El somni d'una societat i d'un periodisme. La televisió de paper (1931-1936)*. Tesi Doctoral, Departament de Comunicació, Universitat Ramon Llull 2011, p. 172, nota 540.
 34. A la revista Tagast, que des de finals de 1929 es publica a Berga impulsada per Àngel Pons Guitart (Berga 1902- Barcelona 1939), hi col·laboraven gironellencs com Ramon Bovet Barnadas –destacat carlista i regidor– Josep M. Novell –administratiu i secretari de l'ajuntament de Gironella– i Marià Altimiras – escriptor de la fàbrica dels Sanglars de la colònia La Plana–.
 35. BUSQUETS, J.: *La parròquia de Gironella*, p.85-86
 36. TORNAFOCH YUSTE, X.: «Els dirigents obrers de Gironella (1936-1945): guerra, repressió i exili», a *L'EROL, revista cultural del Berguedà*, Berga 2011, Núm.110, p. 36-38.
 37. *La Vanguardia*, 1 de mayo de 1928, p. 11.
 38. Homenaje al Excmo. Sr. Conde de Figols, Berga 29 de junio de 1927, p. 8.
 39. BUSQUETS, J.: *El primer terç del segle XX*, p. 251.
 40. Andreu Bartrina Arisó milità a Unió Patriòtica i a l'APC-CEDA; fou l'alcalde del període de suspensió de l'Estatut després del 6 d'octubre de 1934. Passà a la «zona nacional» on s'afilià a Falange. Tornà com a excombatent des del seu destí al *Servicio de Información Militar* de Saragossa per presidir la gestora com alcalde de Berga el febrer de 1936. Després esdevingué delegat comarcal de *Información e Investigación de FET-JONS* i vocal de la *Sección Económica* del sindicat del combustible. NOGUERA CANAL, J.: «El poder municipal durant la República, la Guerra Civil i l'inici del franquisme a la ciutat de Berga», *L'EROL, revista cultural del Berguedà*, 1989, Núm. 28, p.11-63.
 41. *La Vanguardia*, 10 d'agost de 1932: «Mañana, a las diez y media de la noche, en el local social de la Juventud del Centro Republicano Catalán del distrito quinto, el redactor del diario "L'Opinió" don Ramón Pei dará una conferencia sobre el tema "La Lealtad de l'Esquerra a la revolución"».
 42. Citat per CANOSA I FARRAN, F.: *El somni d'una societat i d'un periodisme. La televisió de paper (1931-1936)*, p. 181-182, nota 565.
 43. *Capçalera*. Periodistes/Polítics, Març 1994, p. 35
 44. ARMENGOU I FELIU, J.: *Crònica menuda de la Ciutat de Berga. Tom 1. (1948-1958)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2012, p. 141.
 45. ARQUÉ i CARRÉ, J.: «Derecha de Cataluña: Monárquicos alfonsinos contra la Segona República (1931-1936)», Tesi Doctoral, Departament d'Història Moderna i Contemporània Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 28.
 46. POZO GONZALEZ, J. A.: *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936. Crisi i recomposició de l'estat*, Tesi Doctoral, Departament d'Història Moderna i Contemporània, UAB 2002, p. 30, nota 8.
 47. MONTAÑA, D. i RAFART, J.: *La Guerra Civil al Berguedà (1936-1939). Testimoniatsges*, Centre d'Estudis d'Avià, Memòria 1, 2019, p.43-57.
 48. Organització creada el 1906 al voltant de la Joventut Carlista de Manresa que, entre 1909 i 1939, es convertí en un moviment paramilitar per als joves. L'impulsà Joan Maria Roma Comamala (Sant Hipòlit de Voltregà 1870-Barcelona 1946) diputat provincial per Manresa-Berga entre 1914 i 1925, que amb la proclamació de la República i com a membre del carlisme històric s'integra a Comunió Tradicionalista que aplega elements provinents de l'extrema dreta espanyolista.
 49. *Archivo Historico Nacional*. FC-CAUSA GENERAL,1589, Exp.8, doc. 21. Els noms i cognoms dels gironellencs que formaven part d'aquest grup figuren en aquest document. TORNAFOCH YUSTE, X.: «Els carlins del Berguedà entre la guerra i la postguerra (1936-1945)», a *L'EROL, revista cultural del Berguedà*, 2017, Núm. 133, p. 52-54.
 50. POZO GONZALEZ, J. A.: *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936. Crisi i recomposició de l'estat*, p. 89.
 51. TORNAFOCH, X.: «Lluís Nicolau, l'assassí de Dato a Gironella», a *L'EROL, revista cultural del Berguedà*, 2009, Núm. 101, p. 37-38.
 52. *Archivo Historico Nacional*. FC-CAUSA GENERAL,1589, Exp.8.
 53. POZO GONZALEZ, J. A.: *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936*, p. 122.
 54. La llista de persones assassinades a Gironella és de 41 segons l'expedient de la Causa General.
 55. MONTAÑA, D. i RAFART, J.: *La guerra civil al Berguedà (1936-1939)*. Testimoniatsges, Centre d'Estudis d'Avià, Memòria 1, 2019, p.47.
 56. Tot i que la declaració que feu Joan Pey Grifol, el fill gran de Josep Pei, el 30 d'abril de 1943, indica que el seu pare no estava afiliat a cap partit, la documentació de l'expedient de la Causa General el considera membre de *Renovación Española* que es definia com un partit monàrquic i amb un ideari basat la defensa de la Hispanidad. A Catalunya va rebre el suport de Peña Blanca que estava formada per membres de l'antiga *Unión Patriòtica*, com per exemple el segon comte de Figols. Va desaparèixer després de l'aprovació del Decret d'Unificació i la formació de la Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS). L'empresa de la família Pei «Edificios y Construcciones SA» fou col·lectivitzada com les fàbriques de filats i teixits de cotó i les masies de Can Gironella, d'Antoni Ballús Gironella, i Cal San Geli, de Pio A. Raurell Casadesús.
 57. *Archivo Historico Nacional*. FC-CAUSA GENERAL,1589, Exp.8
 58. GATELL C. i SOLER G.: *Martí de Riquer. Viure la Literatura*, Ed La Magrana, Barcelona 2008, p.133.
 59. GATELL C. i SOLER G.: *Martí de Riquer. Viure la Literatura*, p.140-141.
 60. REVERTE, J. M.: *La batalla del Ebro*, Barcelona, Crítica 2003, p. 101-102
 61. GATELL C. i SOLER G.: *Martí de Riquer. Viure la Literatura*, p.147.